

SİYASİ TAHAYYÜLLER, AHLAKİ NORMLAR VE EDEBİ ANLATILAR: RICHARD RORTY VE MARTHA NUSSBAUM'IN KATKILARI

Koray TÜTÜNCÜ*
Fatma TÜTÜNCÜ**

Özet

Bu makalenin iki amacı vardır. İlki siyaset ve ahlak felsefesinin edebi anlatılarla buluşma biçimini göstermek. İkincisi böylesi bir buluşmanın liberal demokratik bireylerin siyasi tahayyüllerini geliştirip demokratik siyasi pratiğin canlandırılmasına ilişkin katkılarını göstermek. Bu iki amaç iki önemli liberal filozofun Richard Rorty ve Martha Nussbaum'ın eserleri üzerinden ele alınacaktır. Sonuç itibarıyla bu iki filozofun çok farklı felsefi ve siyasi fikirlere sahip olsalar da edebi metinlerin siyasi ve ahlaki önemi konusunda birleştikleri, siyasi-ahlaki alanda siyasi kayıtsızlık ve ahlaki soyutluk engelini aşarak adalet ve dayanışma duygularının güçleneceğini vurguladıklarını ortaya koyar.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Siyaset, Etik, Nussbaum, Rorty, Dayanışma, Siyasi Tahayyül.

(Political Imaginations, Moral Norms and Literary Narrations: Richard Rorty and Martha Nussbaum's Contributions)

Abstract

This article has two aims. First it indicates the way political moral philosophy meets literary forms. Second, it indicates the way this meeting contributes to the democratic political practice through cultivating the political imagination of liberal democratic individuals. These two aims are mediated through the works of two significant liberal philosophers Richard Rorty and Martha Nussbaum. Although these philosophers have very different political arguments, when it comes to the importance of the literary texts, they believe their progressive role in politico-moral sphere should not be ignored.

Keywords: Literature, Politics, Ethics, Nussbaum, Rorty, Solidarity, Political Imagination

* Abant İzzet Baysal Üniversitesi öğretim üyesi, koraytutuncu@gmail.com

** Abant İzzet Baysal Üniversitesi öğretim üyesi, ftutuncu@gmail.com

Giriş

Siyasi tahayyllerimizin edebi metinlerden feyz alması modern demokratik siyasi kuram, kurum ve pratikler göz önüne alındığında pek de makul karşılanabilecek bir durum değildir. Kuramsal düzeyde bilimsel objektiflik kaygıları, kurumsal düzeyde liberal demokratik siyasetin prosedürel yapısı ve siyasi pratik açısından oy verme, hak arama, katılımın meşru kabul edilen yolları şiirselliği ve edebi estetiği marjinal kılmıştır. Siyasi kamusal alandaki çoğul ve birbirine indirgenemez söylemler ortak duygudaşlık yaratılmasını güçleştirmektedir. Giderek artan ve biricikleşen tanınma, dayanışma ve siyasi dönüşüm talepleri, siyaset ve ahlak felsefesi alanının yaratıcı bakış aarıyla canlandırılmasını gerektirmektedir. Böyle bir durumda edebi anlatılar, ya da Platon tarafından polisten kapı dışarı edilmiş bulunan şiirsellik, liberal demokratik kamusalığın yaşadığı sorunlara are olarak önerilmektedir. Bilindiği gibi Platon *Devlet* adlı eserinde filozofun hakikati aradığını şairinse farkına varılacak bir hakikatin olmadığını iddia ettiğini belirtir.¹ Platon'un korkusu edebiyatın (şiirin) duygularımızı uyandırırken rasyonel kapasitemizi kreltmesidir. şairin kendisini ilahi ilhamın öznesi olarak görmesinden rahatsız olur. şairin tahayyül kapasitesinin çoğu zaman "sıkıcı iyi" yerine "ilginç ve canlı kötü"ye yöneleceğini düşünür. Platon edebiyatın (şairin), okuyucunun ruhuna temel bir yozlaşma tehdidi yönelttiğini düşünür. şiir felsefenin kendisini hasrettiği amaç olan kendini bilmek ve hakikati olanca açıklığıyla kavrayarak iyi bir yaşam sürmek biçimindeki insani çabalarına engel olur.² Burada kökeni Antik Yunan'a uzanan felsefe ile şiir arasındaki kadim çekişmenin izini sürerek sorabiliriz: Siyasetin çözümsüzlük ve uyumsuzluklarını aşmak için edebi anlatının büyülü dünyasına çekilmek akıl karı mıdır? Öte yandan edebi anlatının zgnlğine titizlenen perspektifler de mevcuttur. Romanların siyasi, felsefi ve ahlaki metinler gibi konumlandırılmaları edebi ve estetik niteliklerini bozmaz mı?

Bu makalede Martha Nussbaum ve Richard Rorty'nin bu gibi sorulara nasıl yaklaştıkları, edebi anlatının zengin ve muhayyel dokusundan nelerin ve nasıl, siyasetin felsefe ve moraliteyi kapsayan çetrefilli alanına damıtılabileceği ele alınacaktır. Bu erevede Richard Rorty'nin ve Martha Nussbaum'ın siyaset felsefesine, ahlak felsefesine ve modern demokratik siyasete katkıları kısaca

¹ Stephen Mulhall, felsefe ile şiir arasındaki Antik kavgaya değinirken bunun aynı zamanda felsefenin kendisini ilk kez özerk bir entelektüel soruşturma olarak ayrıştırması biçiminde olumlu olarak ele alınabileceğini belirtir. (Stephen Mulhall, *The Wounded Animal: JM Coetzee and the Difficulty of Reality in Literature and Philosophy*, Princeton University Press, Princeton, 2008; s.1)

² A.g.e., *The Wounded Animal: JM Coetzee and the Difficulty of Reality in Literature and Philosophy*, s.2

ortaya konulacaktır. Ardından Rorty ve Nussbaum'ın her ne kadar edebiyat metinlerine dönüş noktasında ortak bir perspektif sunsalar da,³ genelde felsefenin özelde ise siyaset alanının edebiyat ile ilişkisi noktasında birbirleriyle örtüştürülmelerinin zorluğu serimlenecektir. Bu sayede Rorty'nin pragmatist, Nussbaum'ın Aristotelesçi yaklaşımları üzerinden siyaset alanına etkisi tartışılan felsefe-edebiyat çekişmesinin ya da ortaklığının, günümüz liberal demokratik toplumlarının formel ve soyut kamusalılığı dönüştürme potansiyeli ve farklılıkları tekil kimliklerin radikal biricikliğine indirgeyen talepler karşısında ortak siyasi tahayyülün edebi yollarla canlanmasının önemi vurgulanacaktır.

Rorty, Siyaset, Felsefe ve Şiirsellik

Rorty'nin siyaset felsefesi, insan doğasına ilişkin özcü kabullerden vazgeçtiğimizde anlayabileceğimiz tarihselci bir dille inşa edilmiştir. Rorty, özel ve kamusal, kişisel tatmin ve insani dayanışma, ben ve ötekiler arasında kurulan ilişkinin karakterini dinamik bir biçimde yeniden tanımlamak ister. Bizleri hem Platon'un felsefi geleneğinden beslenen hem de teolojik alandan destek bulan, insan doğasına ilişkin genel geçer yasalar icat eden anlayışları terketmeye davet eder. Rorty, bireysel mükemmellik idealinin ancak kamusal özveri ile mümkün olacağı yönündeki teolojik-metafizik gelenekle mücadele eder. Öte yandan tam da bu geleneğe kuşkuyla bakarken aslında insan doğasında örneğin "güç istemi" ya da "libidinal itkiler" mevcuttur diyerek özcüleşen kuşkucu geleneğin çelişkili verimsizliğini ortaya serer.⁴

Rorty'ye göre Hegel'in açtığı tarihselci kapı tüm bu kısır gelenekleri ve özcülükleri aşabilir. Ama Hegelci tarihselci anlayışta da bir çatallanma söz konusudur. Tarihselci anlayışların biri, bulunduğumuz toplumun öncellendiği, toplumsal adalet ve dayanışma duygularının vurgulandığı, kamusal özgürlüklerin savunulduğu çizgidedir. Diğeri ise "kendi kendini yaratma", "mahrem özerklik" ya da kişisel mükemmellik arzusu içinde olan çizgidedir. Rorty bu iki anlayışa aynı anda sahip çıkan, birini diğerine üstün kılmayan,

³ Edebiyat ile ahlak felsefesinin bir arada düşünülmesinin bir yandan Rorty ile bir yandan da Nussbaum ile bağlantılı olduğu bilinir. Ama özellikle Nussbaum'ın "Kusurlu Kristaller" adlı yazısının başat rol oynadığı bellidir. Ama edebiyatla felsefenin ilişkilendirilme sürecini iki taraflı bir dönüşüm olarak anlamak gerekir. Yani başta Nussbaum olmak üzere, Richard Rorty, J. Hillis Miller, Wayne C. Booth, Simon Critchley, Samuel Goldberg, Dawne McCance gibi yazarların, edebi çalışmalarda etik dönüşü başlattıkları ama diğer yandan da ahlak felsefesinde edebiyata dönüşün söz konusu olduğu görünmektedir (Michael Eskin, "Introduction: The Double 'Turn' to Ethics and Literature?", *Poetics Today*, 2004, s.557)

⁴ Richard Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, Ayrıntı, İstanbul, 1995, ss.14-15

onları aynı dili konuşmak zorunda bırakmayan bir yol önerir. Bu yol "liberal ironi"dir.⁵

Burada liberalden anlaşılan öncelikle "zalimliği hoş görmemek" ilkesini benimsemektir; Judith Shklar'dan alınmış bir liberalizm yorumudur bu.⁶ İroniden anlaşılan ise en temel inanç ve arzuların, yani bizi biz yapan değerlerin, onlarsız olamayacağımız isteklerin aslında "olumsal" ya da tesadüfi olduklarını kabul etmektir.⁷ Liberal ironistler sahip oldukları değerlerin "zamanın ve tesadüfün ötesinde yer alan birşeylere gönderme yaptığı" biçiminde bir özcülük iddiasında bulunmayan tarihselcilerdir.⁸

Rorty, önceden ve sorgulanmadan kabul edilen, felsefi ya da kuramsal anlamda derinlemesine gerekçelendirilen argümanların eninde sonunda teolojik ya da metafizik kapıya çıktığını söyler. Bu yüzden daha çok gelecek odaklı yansıması olan bir kavramı, "topya"yı tercih eder.⁹ Zalimliklerin azalacağına ilişkin liberal umut rasyonel bir hesabın ya da tarihsel bir zorunluluğun ya da önceden vaat edilmiş bir Tanrısal buyruğun sonucu değildir. Liberal ironinin dolaşımında olduğu, liberal umudun her dem taze tutulduğu liberal ütopyada insani dayanışma, adalet, kamusal iyi gibi birtakım ortak değerlerin üretilmesi tarihsel zorunluluklar, sınıfsal yapılar, dini vecibeler, insani doğanın yatkınlıkları, rasyonel dev ahlakı gibi Rorty'nin ifadesiyle metafizik-teolojik gerekçelendirmelerle sağlanmaz. Ancak tahayyül gücümüzle sağlanır.¹⁰ Yani sığınacağımız, siyasi dönüşümü sağlayıcı liman artık bilimsel inceleme, felsefi soruşturma ya da dini vaaz değildir: edebi ve sanatsal tahayyldr. Rorty'nin ifadesiyle kendimizi yeniden betimlememizi sağlayacak olan artık "roman, sinema ve televizyon"dadır. Bu tahayyül değişimini "kuramdan" "anlatı"ya doğru bir değişim olarak da adlandırabiliriz.¹¹

Bu geçiş aynı zamanda bizleri demokrasinin de ihtiyaç duyduğu bir durum olan lcllğe götürür. Rorty'ye göre bu lcllk "okumak"la, ama argümantasyona dayalı ya da ideolojik değil tahayyllerimizi genişletecek türden eserler okumakla kazanılır. Yani demokrasinin ihtiyaç duyduğu

⁵ Rorty'nin siyasi ve felsefi canlandırıcılık için yöneldiği edebi eserler bir yandan da Rorty'nin liberal ironistine benzeyen karakterler taşıyabilir. Böyle bir değerlendirme için Brian May'ın Howards Ends'deki Margaret Schlegel karakterini "liberal ironist" olarak ele alması ilginçtir. (Brian May, "Neoliberalism in Rorty and Forster", *Twentieth-Century Literature*, 1993, 39 (2): 185-207)

⁶ Judith Shklar'ın liberalizmi üzerine dilimizde yer alan bir çalışma için Koray Ttnc "Zalimliği Hoşgrmemek: Judith Shklar'ın Siyasi Liberalizmini yeniden Düşünmek", *Doğu-Batı*, 2013 başlıklı yazıya bakılabilir.

⁷ Richard Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, Ayrıntı, İstanbul, 1995, s.17

⁸ A.g.e., *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, s.17

⁹ A.g.e., *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, s.18

¹⁰ A.g.e., *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, s.18

¹¹ A.g.e., *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, s.19

ölçülülüğü edebi anlatılar okuyarak kazanırız; okuyarak hem özerk olur hem de demokratik olgunluğa ulaşırız. Rorty bu tarz bir okuma konusunda Harold Bloom'dan etkilenmiştir.¹² Eleştirel akla dayalı eserlerden ziyade edebi tahayyüle dayalı eserler okunmalıdır; zira entelektüel özerkliğe ancak kalıp yargılara dayalı düşünüş tarzından kurtularak ulaşabiliriz. Böylesi yaratıcı bir yıkıcılığı da ancak edebi anlatılar sunabilir.¹³ Rorty şu noktayı berraklaştırarak Bloom'un ve dolayısıyla kendisinin konumunu makul kılmak ister: Marx'ın ekonomi politiğe ilişkin ortaya koydukları ya da Derrida'nın felsefi anlamda bizlere kattıkları önemsiz değildir. Ama edebi okumalar bireyleri kendilerinin daha önceki yaşama ve kadere ilişkin anlayışlarından özgürleşmelerini yaratıcı biçimde gerçekleştirirler. Yani Rorty'yi cezbeden şey bireylerin edebi okumalar sayesinde kendi geçmişlerinden kopabilmeleridir.¹⁴

İşte bu çerçevede Rorty siyaset, felsefe ve ahlak ekseninde çizilen, insanın bir arada yaşamasının, iyi toplum ve iyi yaşam kurma heveslerinin vardığı noktada edebi anlatıyı merkeze alır.¹⁵ Ancak ve ancak kutsallıklarımızdan arındığımız, olumsuzlukların farkına vardığımız, kendimizi gerçekleştirme arzusuyla birlikte başkalarının acı ve ıstıraplarına duyarlı olabildiğimiz bir liberal tahayyülde edebi anlatıyı, romanı ve şiirselliği över. Bu itibarla demokrasinin canlandırılması ve güçlendirilmesi, demokratik toplumu üyelerinin katılımının sağlanması konusunda titizlenen birçok kuramcının anlatının önemini kavrayamamasından yakındır.¹⁶

¹² Harold Bloom Yale Üniversitesi'nde İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünde profesördür. Amerika'nın en önemli edebiyat eleştirmenlerinden olan Bloom, Batı edebi korpusu üzerine önemli eserler vermiştir. Özellikle yapıbozumu geleneği ile özdeşleştirilir. Bloom kendisinin daha ziyade negatif teoloji ile anlaşılabilceğini düşünür. *The Anxiety of Influence: A Theory of Poetry*(1973); *Shakespeare: The Invention of the Human* (1998), *How to Read and Why* (2000) ve *The Anatomy of Influence: Literature as a Way of Life* (2011) önemli eserlerinden sadece birkaçıdır.

¹³ Richard Rorty, "Redemption from Egotism: James and Proust as Spiritual Exercises", *Telos*, 2001, ss. 243-44

¹⁴ A.g.e., "Redemption from Egotism: James and Proust as Spiritual Exercises", s.244

¹⁵ Rorty'ye yöneltilen eleştirilerden biri edebi okumaların mutlaka olumlu değişimlere vesile olmayacağıdır. Ama Rorty'nin esas meselesi hakikat iddialarına takılıp kalmamamızdır. Değişim mutlaka herşeyi yerli yerine düzgünce yerleştirmek, herşeyi güzellikle uyumlu hale getirmek demek değildir. Mesele bizlerin bulunduğumuz konumdan başka bir konuma gelebilmemizdir; yani farklı bir olasılık ve bakışın mümkün olduğunu fark edebilmemizdir. (A.g.e., "Redemption from Egotism: James and Proust as Spiritual Exercises", s.246).

¹⁶Rorty özellikle modern demokratik kamusal alan ve iletişimsel/söylemsel etik konusunda önemli katkılar sunan Habermas'ın Kantçı ve Weberci bir etkiyi barındıran ve moderniteye içkin olarak birbirinden ayrılan "bilim, hukuk ve edebiyat eleştirisi" biçiminde ortaya konan ayrık kültürelliğin nihai olarak liberal topluma hizmet edeceği fikrini yavan bulur. Zira Habermas edebiyat ile ahlak arasında fazlaca basitleştirilmiş bir fikre sahiptir ve genelde edebiyatın ve özellikle "romanların, toplumsal kurumların

Rorty edebiyat, felsefe ve siyasetin kesişme noktasında ortaya koyduğu argümanlarında kamusal alan ile özel alanın ayırımına oldukça önem verir. Zira bu “özel” ve “kamusal” ayrımı kitapların da ayırımını gerektirir. Ama şunu unutmamak gerekir ki Rorty için günümüzde “edebiyat” oldukça kucaklayıcı bir kavram halini almıştır. En önemlisi “bir kimsenin neyin olanaklı ve önemli olduğu konusundaki duygusunu değiştirebilen” anlamında ahlaki bir kapsamı olan tüm kitapları içerir.¹⁷

Rorty'nin edebiyatı bu tarz yorumlaması haklı olarak kimi edebiyat kuramcıları tarafından Rorty'nin tüm metinsel ve edebi kategorileri askıya aldığı şeklinde algılanmıştır. Leypoldt'a göre Rorty'nin “bişsel, ahlaki ve estetik türlere (janr) ilişkin geleneksel ayırımları bulanıklaştırması” geride sadece “kitaplar”ı bırakmıştır.¹⁸ Kitaplar, Rorty'nin kamusal/özel ayırımına önem veren külliyatında ikiye ayrılırlar: özerkleşmemize yarayanlar ve zalimliği azaltmaya yarayanlar.¹⁹ Özerkleşmemize yarayan kitaplar kişisel mi-zaçlarımızın olumsuzluğunu yansıtan kitaplardır. Zalimliği azaltmaya yarayan kitaplar ise öz-yaratımımızla değil ötekilerle ilişkimizi yansıtan kitaplardır. Rorty'nin ifadesiyle bu kitaplar “liberal umutla ve özel ironinin bu umutla nasıl uzlaştırılacağı sorusuyla” ilintilidir.²⁰ Zalimliği azaltan kitaplar kendi içlerinde ikiye ayrılır: “toplumsal pratiklerin ve kurumların başkaları üzerindeki etkilerini görmemize yardımcı olan kitaplar” ve “kişisel özelliklerimizin başkaları üzerindeki etkilerini görmemize yardımcı olan kitaplar”.²¹ Bu durumda Marek Kwiek'in ortaya koyduğu gözlem yerindedir. Rorty'nin pragmatik yaklaşımı felsefi derinliği de edebi derinliği de pragmatikleştirmiştir. Artık edebi olanın amacı öncelikle demokratik ve liberal bir dünya inşa etmek ve ardından bu dünyayı koruyup kollamaktır.²²

Birinci türden kitaplar kamusal anlamdaki zalimlikler konusunda bizleri uyandıran, duygusal anlamda eğiten ve ahlaken çok yönlü bakabilmemizi sağlayan ve adalet duygumuzu harekete geçiren niteliktedir. Rorty burada eserlerin edebi derinliklerine ve estetik özelliklerine bakmaz. Önemli olan kamusal adalet anlayışımızı geliştirecek duygu yoğunluğunu yaratabilmel-

reformunda, gençlerin ahlaki eğitiminde ve entelektüelin özimgesinin oluşumunda” sunduğu katkının hakkını veremez. (Richard Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, Ayrıntı, İstanbul, 1995,s.205)

¹⁷ A.g.e., *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, s.125

¹⁸ Günter Leypoldt, “Richard Rorty’s Literary Criticism and the Poetics of World-making”, *New Literary History*, 2008, 149

¹⁹ Richard Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, Ayrıntı, İstanbul, 1995,s.203

²⁰ A.g.e., *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, s.203

²¹ A.g.e., *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, s.204

²² Marek Kwiek, “After Philosophy: The Novelist as Cultural Hero of Modernity? On Richard Rorty’s New Pragmatism”, *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, 1998, s.77

eridir. Bu nedenle Harriet Beecher Stowe'un *Tom Amca'nın Kulübesi* Victor Hugo'nun *Sefiller'i* kadar önemlidir. Victor Hugo Fransa'nın en önemli şairlerinden, romantikliğin en önemli yazarlarından olmakla edebi alanda oldukça etkileyici bir konuma sahiptir. Hugo'nun *Sefiller'i* edebi çevrelerde algılanış biçiminden ya da edebi derinliğinden çok, Rorty'nin önemseydiği ve kitlelerin önemseydiği zalimliklere ve toplumsal ıstıraplara ilişkin yarattığı duygusal dönüşüm ile ele alınmalıdır.²³ Elbette Harriet Beecher Stowe Victor Hugo gibi bir yazar olarak değerlendirilmeyebilir. Bu edebiyat eleştirmenlerinin ilgileneceği bir meseledir. Oysa Stowe'un önemi onun hepimize yaptığı kamusal zalimliklerimizden kurtulmamıza ilişkin etkide ortaya çıkar. Stowe'un kaleme aldığı *Tom Amca'nın Kulübesi* yalnızca Amerika bağlamında değil uluslararası düzeyde yarattığı köle karşıtlığı hissiyat, köleliğin kaldırılması ve köle karşıtı duyguların yayılmasında oldukça etkili olmuştur.²⁴ Burada Rorty için mesele *Tom Amca'nın Kulübesi'nin* edebi niteliği değildir. Önemli olan insanların bu eseri okumadan öncesi ile okuduktan sonraki duygu durumlarındaki adalete yönelik dönüşümdür. Bu kitaplar önemlidir çünkü içinde bulunduğumuz ve iyi toplum diye addettiğimiz toplumların birtakım uygulamalarının "bizleri nasıl zalimleştirdiklerini" farketmemizi sağlarlar.²⁵

Edebi formlar üzerine düşünürken Rorty bir yandan Henry James'i ama özellikle Marcel Proust'u önemser zira onlar bir paradigma olarak romanı ön plana çıkarmıştır. Bu yazarların romanlarına hayran olan biz okuyucular açıkça okuduğumuz romanların dönüştürücü etkisini benliğimizde duyumsarız. Rorty dünya üzerinde birçok okuyucunun özellikle gençliklerinde yani benlik oluşumlarının çalkantılı sürecinde romanların etkisini yadsıyamayacağını belirtir. Proust ise özellikle Batıda en çok zikredilen yazar olmalıdır.²⁶

²³ *Sefiller* üzerine güzel bir analiz için Grossman'a bakılabilir. Grossman *Sefiller'in* 1862 yılında basıldığından beri belki de başka hiçbir esere nasip olmayacak derecede ulusal ve uluslararası seçkinler ve sıradan kitleler nezdinde en çok okunan eser olmaya değer bulunduğunu belirtir. (M. Kathryn Grossman, *Figuring Transcendence in Les Miserables: Hugo's Romantic Sublime*, ARS, New York, 1994, ss.1-2)

²⁴ Harriet Beecher Stowe Merkezi, *Tom Amca'nın Kulübesi*'yle ilgili Abraham Lincoln'ın Stowe'a söylediği şu sözü zikreder: "O halde siz, bu kitabı yazan küçük kadın bu büyük savaşı başlattınız". Kitap sayesinde uluslararası bir şöhrete kavuşan Stowe birçok kölelik karşıtı yürüyüşe davet edilmiş, İngiltere'ye gittiğinde dünyanın dört bir yanından kölelik karşıtları tarafından imzalanan bir dilekçe gösterilerek Amerikalı kızkardeşlerinden bir an önce köleliği kaldırmaları istenmiştir. www.harrietbeecherstowecenter.com

²⁵ Richard Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, Ayrıntı, İstanbul, 1995, s.204

²⁶ Richard Rorty, "Redemption from Egotism: James and Proust as Spiritual Exercises", *Telos* 2001, s.251

Hem Proust hem de James bizleri tpk Sokrates gibi ya da Shakespeare gibi etkilemiş, değiştirmiş ve dnştrmştir.²⁷

Rorty edebi metinleri merkezileştiren bakış aısiyla yazarların edebi müdahalelerinin nasıl siyasi ve felsefi olduğunu ama aynı zamanda kendilerine zgn biçimde farklı olduğunu gösterir. Zira böyle si edimler oğuldu; tekil değil. Rorty şöyle söyler:

“Farklı yazarlar farklı şeyler yapmak isterler. Proust zerklik ve güzellik istiyordu; Nietzsche ve Heidegger zerklik ve yücelik istiyordu; Nabokov güzellik ve öz koruma istiyordu; Orwell acı çeken insanlara yararlı olmak istiyordu. Hepsi başardı. Hepsi, parlak bir şekilde, *eşit derecede* başarılı oldu”.²⁸

Bu itibarla Rorty elbette Dickens tarzı romanlarla ile Proust tarzı eserlerin katkılarının aynı olmadığını gösterir. Dickens “kurumlarımızı onaylar, ama Proust onları altüst eder”.²⁹ Yani Dickens kurumların adil ve eşitlikçi olmasını yani reformunu isterken bir yandan da kurumların kabul edilirliliğini gösterir. Oysa Proust bizi tüm bu kurumların ötesinde bambaşka düşünmeye davet eder. Proust’un zenginleştiriciliği bireysel düzeyde çarpıcıdır. Ama hem Dickens hem de Proust şeyleri daha önce olmadığı şekilde görmemizin yolunu açarlar. Rorty için farklılık tahayyl ve başkalarının farklılaşan iyi anlayışlarını, kendilerine zgn söz dağarlarını rahatça ortaya koyabilmeleri son derece önemlidir. Çünkü ancak bu sayede zgr olabilir, dayanışmanın yolunu açar ve başkalarının perspektiflerinin bizimkinden farklı da olsa anlaşılabilir olacağını kabulleniriz. zgrlk hakikatin de yolunu açar. Rorty Orwell’in 1984 adlı eserinin sıradan insanın kolayca zdeleşeceğini düşündüğü Winston Smith karakterine söylettiği şu szn altını çizer: “zgrlk ikiyle ikinin dört ettiğini söyleme serbestisidir. Eğer buna izin verilirse arkasından herşey gelir”.³⁰ Burada Rorty’ye göre mesele iki kere ikinin dört etmesinin doğru olması değildir. Yani hakikatin telaffuz edilip edilememesi değildir. nemli olan ister doğru ister yanlış olsun istediklerimizi syleyebilmemizdir. Bu itibarla Rorty şu mühim sözünü ortaya koyar:

²⁷ Marcel Proust, edebi anlatıya kazandırdığı *Kayıp Zamanın Peşinde* adlı eseriyle hem Beckett’in *Endgame* hem de Joyce’un *Ulysses* ile yarattığı dehaya eşdeğer bir yer edinmiştir. Yedi ciltten oluşan bu modern zanaatkarlık eseri esasen Proust’un yaşamını psişik ve alegorik olarak anlatmaktadır. Okul müfredatlarına giren, sinemaya ve tiyatroya tiyatroya uyarlanan bu kült eser Joshua Landy’nin de belirttiği gibi nitelikli ve iyi yaşama ilişkin öğütler bulabilmek amacıyla adeta yağmalanmıştır. (Joshua Landy, *Philosophy as Fiction: Self, Deception and Knowledge in Proust*, Oxford University Press, Oxford ve New York, 2004, s.5)

²⁸ Richard Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, Ayrıntı, İstanbul, 1995, s.240

²⁹ Richard Rorty, “Redemption from Egotism: James and Proust as Spiritual Exercises”, *Telos* 2001, s.252

³⁰ Richard Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, Ayrıntı, İstanbul, 1995, s.248

“Biz özgürlüğe göz kulak olalım; hakikat kendisine göz kulak olacaktır.”³¹ (1995:248).

Açıkçası Rorty'nin özgürlük anlayışı bize er ya da geç hakikati de bulduracak olan bir potansiyel taşır. Bu potansiyelin adalet, eşitlik, ötekilerin konumu ve ıstıraplara duyarlı olabilmemize ilişkin toplumsal hakikatlerle bağlantısı artık edebi metinlerle, özgür olan bizleri vicdani eyleyciliğe hareketlendirerek ve özdeşleştiğimiz “biz”i genişleterek mümkün olacaktır.

Nussbaum, Felsefe, Siyaset, Etik

Nussbaum, felsefe, siyaset, edebiyat ve hukuk alanlarını derinlikli olarak ele alan üretken bir düşünürdür. *Fragility of Goodness* adlı ilk eserinden beri Nussbaum'ın vurguladığı nokta edebi anlatıların felsefi sorgulamaların dışında tutulamayacağıdır. Burada Antik Yunan trajedisi ve felsefesinde şansın ve etiğin yerini tartışmış; adalet arayışı içinde olan insanların insani kırıl-ganlıklar dolayısıyla nasıl da insani gelişimlerini tamamlayamayabileceklerini ele almıştır. İnsanın potansiyellerini açığa çıkarması, kendisini gerçekleştirme-si, kısaca insanın yeşermesi tümüyle kendisine bağlı değildir. Aristoteles etkisi altında insanın hem yapabilir yetkinlikte bir varlık, hem de kırıl-gan olduğu fikrini ön plana çıkaran Nussbaum, insani gelişimin farklı ve zengin yaşam etkinliklerine gereksinim duyduğunu, bu durumun da pekala modern refah düzenlemeleriyle bağlantılı siyasi sonuçlar üretmemize yardımcı olabileceğini düşünür.

Stoacı düşünürler ise insani iyiye dışsal gördükleri— servet, para, yiyecek, sığınak, dostlar, çocuklar, onur, yurttaşlık, siyasi etkinlik gibi — unsurları değersiz bulurlar. Zira içsel erdem insani gelişim için yeterlidir. Dışsal etkenler insana zarar veremez yeter ki erdemli içselliğe ulaşabilelim. Nussbaum bu tarz Stoacı düşüncenin Kant'ta ve kimi modern liberallerde de sürdürüldüğünü düşünür. Kant açıkça insani varoluşun iki alanının doğal alan ve amaçların ahlaki alanı olduğunu ve ikincinin birincisindeki değişikliklerden pek de etkilenmediği vurgusunu yapar. Bu durum Nussbaum'a göre siyasi çarpıtmaya yol açar. Oysa Aristoteles'in müdahalesine ihtiyacımız vardır. Nussbaum'a göre Aristoteles dünyevi maddiliği daha iyi değerlendirir. İnsani bütün güçler, dolayısıyla ahlaki olanlar da doğa alanındadır ve gelişmeleri için dünyevi ihtiyaçlarımızın karşılanması gerekir. Nussbaum'a göre Stoacı düşün-cenin en büyük sorunu ihtiyaçla onur arasındaki bağlantıyı koparmasıdır.³² Stoacılar bütün sınıfsalıkların, cinsiyet kategorilerinin, yurttaşlık bağlarının

³¹ A.g.e., *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, s.258

³² Martha Nussbaum, (2001), *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*, University of Cambridge, Cambridge, 2001,s. xxii

tesinde, evrensel olarak yorumlayabileceğimiz bir insan onuru ve değeri fikrine sahiptirler; Aristoteles'ten buna mutabık değildir.

Dolayısıyla Nussbaum bu ilk kitabından itibaren edebi olanla felsefi olanı, kültürel olanla evrensel olanı, insani ihtiyaçlarla insani onur ve özgürlüğü bir arada düşünmemizin yollarını aramıştır. *Upheaval of Thought*'da duygu meselesinin ahlak ve siyaset felsefesi açısından önemine eğilir. *Sex and Social Justice* adlı eserinde cinsiyet rollerimizin ve cinsel kimliklerimizin insani onur ve saygınlığımızı, hepimizin eşit değere sahip olmamız anlamına gelen dolayısıyla zenginlik yoksulluk, köylülük kentlilik ya da kadınlık ve erkeklik açısından farklılıklardan etkilenmeksizin tanınması anlamında nasıl sorunlar yarattığı konusunu ele alır.³³ Nussbaum burada da yalnızca felsefi metinlere, Aristoteles'e, Mill'e, Rawls'a ya da MacKinnon'a gönderme yapmaz aynı zamanda Joyce, Lawrence ve Woolf'a da gönderme yapar: yani felsefi olana, adalete ilişkin olana, cinsiyet eşitliğine edebi olandan da bakar. *Hiding from Humanity* adlı eserinde spesifik olarak iki duyguyu, utanç ve iğrenmeyi ele alır. Stoacı bir kayıtsızlıkla duyguları irrasyonel bulmaktansa utancın ve iğrenmenin yasayla olan ilişkisini ve duygu meselesinin liberal siyasi kültür açısından sağlıklı bir çerçeveye oturtulmasının gerekliliğini ortaya koyar. Her ne kadar Millci bir liberalizmi desteklese de duygu meselesinde Rousseau'dan feyz alır. Rousseau'nun siyasi eşitliğin ancak duygu düzeyinde bir gelişimle mümkün olabileceğini ve duygusal gelişimin insanlığı ortak olarak paylaştığımız bir tamamlanmamış olma hali biçiminde kavramamız gerektiği anlayışına vurgu yapar.³⁴

Nussbaum kendi dşnsnn felsefe ile edebiyat arasındaki sınırdan ilerlediğini belirtir.³⁵ Edebiyat her zaman yaşamının bir parçası olmuştur. David Copperfield gibi çocukluğunda en iyi arkadaşlarının romanlar olduğunu söyler. Akademik anlamda bir klasikçi olan Nussbaum, felsefi alandaki edebi metinlere direnişten bahsederken, antik edebi metinlerin akademik dünyada genellikle filoloji ve biraz da estetik kaynaklı ilgilerle okunduğunu, filozofların etik düşünceleriyle neredeyse hiç bağlantı kurulmadığını söyler.³⁶ Ancak bir istisna olarak Stanley Cavell felsefi olanla edebi olanı birleştiren eserler verebilmiřtir³⁷. Felsefi alanın etikle ilişkisinin pozitivist gelenekçe belirlendiği bu

³³ Martha Nussbaum, *Sex and Social Justice*, Oxford University Press, Oxford ve New York, 1999, s.5

³⁴ Martha Nussbaum, *Hiding from Humanity: Disgust, Shame and the Law*, Princeton University Press, Princeton, 2009, s. 16

³⁵ Martha "Narrative Emotions: Beckett's Genealogy of Love", *Ethics*, 1988, s.228

³⁶ Martha Nussbaum, *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*, Oxford University Press, Newyork, 1990, s. 12

³⁷ Bir Amerikan filozofu olan Stanley Cavell analitik felsefe eğitimi almış, edebiyat ve sinema alanını felsefi analizlerine konu etmiş renkli bir düşünürdür. Detaylı bir çalışma

dönemlerde özsel etik kuramları ve pratik etik sorunları ele almanın pek de teşvik edilmediği görülür. Ancak Rawls ile birlikte normatif etik kuramlar alanında önemli eserler ortaya konmaya başlanmıştır. Ne var ki Nussbaum bu eserlerin genellikle Kantçılık ve faydacılık ekollerinden kaynaklandığını; her iki ekolün de edebiyata "husumet" beslediğini belirtir.³⁸ Edebi olanla felsefi olanı buluşturmanın güçlüğüne zikrettiği günümüz dünyasından Antik döneme baktığında Nussbaum 5. ve erken 4. yüzyıl Yunanlıları için estetik alana ve ahlaki-felsefi alana ilişkin soruların birbirinden ayrılmadığını görür. Aksine, dramatik şiir ve etikle ilgili felsefi soruşturma alanı tek ve genel bir sorunun cevabını aramaktadır: İnsanlar nasıl yaşamalıdır? Bu soruya meşru olarak cevap verebilecek olanlar hem felsefi hem de edebi-estetik alandan olabilirler. Yani, hem Sofokles ve Euripides gibi şairler hem de Demokritos ve Platon gibi filozoflar insanın iyi yaşamına ilişkin konuşabilirler. Nussbaum'ın farketmediği iyi yaşam konusunda filozofların ve şairlerin farklı fikirlere sahip olmalarıdır. Bir bakıma Platon'un şairleri eleştirmesinin makul bir nedeni vardır. Hem trajik hem de epik şiir insan yaşamını hep belirli bir biçimde algılamaya iter. Kişilere şans eseri nelerin olduğu yaşamlarının etik niteliğinde kritik önem arzeder. Bu nedenle iyi insanlar haklı olarak şansa dayalı olaylara dikkat ederler. Trajedilerin olay örgüsünde nelerin olup bittiği failerin kontrolünün dışındadır. Ama failerin verdikleri şaşalı tepkiler tıpkı seyircinin de duygusal tepkileri gibi önem arz eder; eğitimidir. Sokrates'ten Platon'a ve Helenistik ekole değin bütün filozoflara göre felsefi soruşturmanın amacı öğrencinin ruhunu yüceltmek, onun iyi bir yaşam sürmesine yardımcı olmaktır.³⁹ Demek ki hem ahlak filozofları hem de trajedi şairleri eğitsel ve etkileşimsel bir işle uğraşmaktadır.⁴⁰ Ama trajik şiir ile felsefi düşünüşün eğitselliği farklılaşır: Trajik şiirde izleyicinin sevdiğinin bedeninde kontrolsüzce ağlayan, öfkeden deliren ya da çözümsüz bir ikileme altüst olan kahramanlarla özdeşleşmesi sağlanır. Oysa Sokrates gibi bir filozof eğittiklerinin dışsal etkenlerden etkilenmeme erdemini göstermelerini bekler. Zira erdemli insana kimse zarar veremez; başa gelen talihsizlikler kişinin erdemini bozamaz. Nussbaum'ın altını çizdiği gibi Platon'un *Devlet*'inde iyi kişinin kendi kendine yeten bir varlık olduğu söylenir; o halde, iyi kişi Achilles'in Patroclus için döktüğü göz yaşlarını dökmemelidir. Yani duygusallıklar ve duyguların aşırı biçimlerde dışa vurulması kendi

için Stephen Mulhall, *Stanley Cavell: Philosophy's Recounting of the Ordinary*, Oxford University Press, Oxford, 1994 adlı eserine bakılabilir. Cavell'le Nussbaum'ı kıyaslayan bir yazı için Matteo Faloni "Perfectionism and Perceptive Equilibrium: Cavell and Nussbaum on Style and Ethical Method", *Journal of Philosophical Research*, 39:1-17, 2014, adlı makaleye bakılabilir."

³⁸ A.g.e., *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*, s. 13

³⁹ A.g.e., *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*, s.16

⁴⁰ A.g.e., *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*, ss.16-17

kendine yeterliği bozmaktadır.⁴¹ İŖte felsefeyle edebiyat (epik ya da trajik Ŗiir) arasındaki zıtlama böyle konumlandırılır: geiŖkenlik yok gibidir.

Ama yine de antik tartıŖmayı aŖacak, felsefeyle edebiyatı buluŖturacak bir kapı Nussbaum'a göre Aristoteles tarafından aralanmıŖtır. Nussbaum'ın Aristotelesçi felsefeden devŖirdiđi iyi yaŖam anlayıŖı insani yaŖamda değerli bulunan Ŗeylerin benzemezliğini, birbirine indirgenemezliğini, algılamaların ve tikelliklerin önceliğini, duyguların ahlaki önemini ve kontrolümüz dıŖındaki olayların etik önemini vurgular niteliktedir.⁴² Ahlaki olana yönelik arayıŖlarımızın Aristotelesçi yorumlanıŖında temel olarak dört unsurun ön plana çıktığı *Love's Knowledge* (AŖkın Bilgisi) adlı kitabının giriŖinde Nussbaum tarafından ele alınmıŖtır. Bunlar öncelikle yaŖamda değerli bulunan Ŗeylerin eŖsizliđidir. Değer atfettiğimiz Ŗeyler çoktur, çoğuldur: sadece haz ya da mutluluk değildir ama bunlar da "değer" atfedilen, insani yönelimleri çeken unsurlardır. İkincisi, algılamaların önceliği ya da tikelin önceliğidir. Burada Nussbaum bizlerin spesifik durumlara özgü münasip nitelikleri ortaya çıkarabilme yetimizin ahlakiliğine gönderme yapar. Tam da bu spesifik konularımızın özgünlüğü genel geçer etik kuralların iŖlemezliđini gösterir. O halde ahlaki bir yargıya ulaŖmanın yolu karmaŖık bir bütünlük arzeden her bir tikel durumun algılanıŖından, bilincinden çıkar. Bu karmaŖık bütünlük ve spesifik durumlar iyi yazılmıŖ bir romanda da mevcuttur. Bu bakımdan Nussbaum'ın *Altın Kase*'ye odaklanması iyi bir örnektir. nc düzeyde, özelikle Nussbaum'ın kendi katkılarının da her zaman odağında bulunan duygu meselesi ön plana çıkar. Duygularımızın ahlaki değeri, aynı zamanda duygularımızın biliŖsel bir yapı içermesi bir romancının disiplinli ve sezgi dolu tahayyülünde tam kıvamına gelir. Nussbaum'ın Aristoteles'ten esinlenerek belirttiği gibi pratik akıl yürütmelerimiz duygularımızdan ayrılırsa yetersiz bir pratik bilgelikle yüz yüze geliriz.⁴³ Dördüncü düzeyde kontrol edemediğimiz durumların ahlaki önemi vurgulanır. Ahlaki yaŖamlarımız daimi olarak Ŗansın ve olumsuzluğun etkisi altındadır. Her zaman beklenmedik ve yeni durumlarla karŖı karŖıya kalırız. Çoğu zaman genel ahlak kuralları hatta kendi prensiplerimiz yetersiz kalır. Her zaman tikel durumları kavramakta hünerli olmak durumundayız. Kalin'in altını çizdiği son bir düzey ise olumsuzluk ve Ŗansın diğer ucuna yerleŖtirebileceđimiz "yaŖamlarımıza kurucu nitelikte içkin olabilirlik"tir. Tıpkı roman karakterleri gibi bizler de neler yapabiliriz, yapabiliydik, yapma ihtimaliz vardı üzerine dŖnp dururuz.⁴⁴

⁴¹ A.g.e., *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*, s.17

⁴² Tracy Llanera, "Morality by Words: Murdoch, Nussbaum, Rorty", *Budhi: A Journal of Ideas and Culture*, 2014, s. 8

⁴³ Jesse Kalin, "Knowing Novels: Nussbaum on Fiction and Moral Theory", *Ethics*, 1992, s.137

⁴⁴ A.g.e., "Knowing Novels: Nussbaum on Fiction and Moral Theory", s.137

Bu itibarla Nussbaum'a göre Henry James'in *Altın Kase*'de ortaya koyduğu tikellikler, özgünlükler keşfe değerlidir. *Altın Kase*, Henry James'in edebi olgunluğa ulaştığı döneme ait, bir baba ile kızının birbirlerine bağlılıkları ve aynı zamanda yaptıkları evlilikler ve karşılaştıkları ihanetler üzerinden ahlaki edimlerimizi geliştirip naiflikten erişkinliğe ulaşma yollarını detaylıca ele alan mühim bir eserdir.

Nussbaum'a göre *Altın Kase*'deki ahlaki keşif Kantçı ahlak felsefesi üzerinden yapılamaz zira romanın ampirik ve olumsal karakteri buna engel olur. Oysa Aristotelesçi etik anlayışı bizlere edebi olanın ahlaki olanla buluşmasının, karışıp kaynaşmasının yollarını daha güzel açar. Basitçe ifade edildiğinde, Aristoteles etiği bir insan için iyi yaşamın ne olduğunun belirlenmesinin araştırılması olarak anlatır.⁴⁵ Burada hem kuramsal hem de yaşamsal pratiğe ilişkin bir arayış vardır. Çoğu zaman bir edebi metin kuru bir ahlak felsefesi metninin veremeyeceği ahlaki amaçları verebilir. İnsani iyinin, alternatif iyi anlayışlarının denenmesi, kusurlu, çetrefilli yollara dolanılması, olay örgülerine ve diyaloglara dalınması ve nihayetinde ahlak felsefesinin amaçladığına daha duygulu ve estetik olarak varılması söz konusu olabilir.⁴⁶

Nussbaum, *Lighthouse*'u ele alırken temelde birbirimize karşı birbirimizi bilebilmek, anlayabilmek konusundaki güçlüğümüz ama aynı zamanda birbirimize yönelik vazgeçilmez ve dindirilmez epistemolojik bir özlemimiz olduğunu tespit eder.⁴⁷ Bu epistemolojik zorluk ve çekim bir analogiyle anlatılır: İnsanlar adeta "arılarla dolu mühürlü kovanlardır: hem başka arıları çekerler hem de onları kendilerinden uzak tutarlar".⁴⁸ Apaçık olduğu üzere *Lighthouse*'da Woolf yüce bir felsefi meseleyle uğraşmış, bizimkinden başka zihinlerin çok yönlülüğünü konu edinmiştir. Dolayısıyla edebi bir metin en çetrefilli ve yüce felsefi meseleleri ele almaktadır. Ama bu umutsuzca felsefi meseleler ve insani giriftlik çıkmazında olduğumuz anlamına gelmez. Aksine Woolf eserde kullandığı pencere metaforuyla insanlar olarak tümüyle mühürlenmiş olmadığımızı, her zaman bir aralık, açıklık ve bir umudun var olduğunu gösterir.⁴⁹ Nussbaum'a göre Woolf'un okuyucuları olarak bizler de tıpkı roman karakterlerinin birbirlerini okumaya çalışmaları gibi birbirimizi anlamaya ve

⁴⁵ Martha Nussbaum, "Flawed Crystals: James's The Golden Bowl and Literature as Moral Philosophy", *New Literary History*, 1983, s. 40

⁴⁶ Martha Nussbaum, "Flawed Crystals: James's The Golden Bowl and Literature as Moral Philosophy", *New Literary History*, 1983, s. 46

⁴⁷ Martha Nussbaum, "The Window: Knowledge of Other Minds in Virginia Woolf's "To the Lighthouse", *New Literary History*, 1995c, 732

⁴⁸ A.g.e., "The Window: Knowledge of Other Minds in Virginia Woolf's "To the Lighthouse", s. 731

⁴⁹ A.g.e., "The Window: Knowledge of Other Minds in Virginia Woolf's "To the Lighthouse", s. 743

adeta okumaya gayret ederiz.⁵⁰ Birbirimizi anlama gayreti içinde ve diyaloga açık olmamız zaten demokrasinin de olmazsa olmazlarından değil midir? Nussbaum, Rorty'den farklı olarak her romanı ya da genelde kitapları değil, belli türden edebi anlatıları dnstrc bulur. Kearney'e göre Nussbaum edebi olarak Henry James'i, Charles Dickens'ı, Marcel Proust'u seçer. Bu yazarlarda beliren anlatısal etik Őöyle iŐler: Anlatı konusu, stili ve karakterler asla tarafsız değildir; aksine okuyucunun zihnini biçimlendirirler. Uyanık zihin bu farklı biçimlendirmeleri ayırdetmekle yükümlüdür.⁵¹ Kendileri tarafsız kalmazken bizleri de tarafsız ve kayıtsız kalmamaya zorlarlar.

Nussbaum'ın iyi edebiyatın iyi yurttaŐlara imkan sağladığı argümanını Worth da ele alır; Nussbaum'ın alttan alta ortaya koyduğu argümanın bilimsel metinlerden ya da tarihsel dökümanlardan farklı olarak edebi anlatıların okuyucularını romandaki karakterlerin deneyimlerini tahayyül etmeye davet ederek dnstrp; bizleri daha iyi yargıŐlar, daha iyi yurttaŐlar ve daha iyi kamusal dŐnrlere yaptığı gerçeğidir.⁵² O halde Nussbaum'ın Dickens'ı ne çıkarması anlamlıdır. Charles Dickens'ın çağının siyasi fikirlerini eleŐtirmek üzere mümkün olduğunca gerçekçi olmaya çalıŐtıęı *Zor Zamanlar*'dan Bay Gradgrind'i analizi etkileyicidir. Nussbaum'a göre Bay Gradgrind'in çocuklarında görmeye tahammül edemeyeceği Şey zel ve kamusal yaŐamlarındaki mükemmel bilimsel rasyonalityden sapmak anlamına gelen tahayyldr. Dolayısıyla edebiyatın yıkıcı ve alt üst edici etkisi tescillenmiŐtir.⁵³ Bu tescil Bay Gradgrind gibiler için olumsuz, Nussbaum için ise yaratıcı ve dnstrcdr.

Kısaca Nussbaum için okumak, edebi tadlar almak günümüz insanı için adeta bir zorunluluktur, adeta yaŐamaktır. Tıpkı David Copperfield için olduğu gibi. Üvey babası tarafından dövülmüŐ, annesinin sevgi ve ilgisinden mahrum bırakılmıŐ David teselliye bir grup arkadaŐta bulur; üvey babasının asla düŐünemeyeceęi arkadaŐlar, aralarında *Don KiŐot*, *Robinson Crusoe* ve *Binbir Gece Masalları*'nın da bulunduğu kitaplardır. Kitaplar ona hiç zarar vermezler ve mekanın ve zamanın ötesinde hayal ve umut imkanı verirler.⁵⁴ David'in öz babasının öğüdü sanki hepimize verilmiŐtir: "Seven bir kalbe sahip olmak akıllı

⁵⁰ A.g.e., "The Window: Knowledge of Other Minds in Virginia Woolf's "To the Light-house", s.750

⁵¹ Richard Kearney ve James Williams, "Narrative and Ethics", *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes*, 1996, s.31

⁵² Sarah E. Worth, "Storytelling and Narrative Knowing: An Examination of the Epistemic Benefits of Well-Told Stories", *Journal of Aesthetic Education*, 2008, s. 51

⁵³ Martha Nussbaum, "The Literary Imagination in Public Life", *New Literary History*, 1991, s.878

⁵⁴ Martha Nussbaum, "Reading for Life", *Yale Journal of Law and Humanities*, 1989, s.165

olmaktan daha iyi ve daha güçlüdür".⁵⁵ Yani Nussbaum'a göre duygusuz bir akıl, akıl karı değildir. Hakikat arayışımız insani duygu ve kırılabilirliklerimizi hesaba katmak durumundadır; felsefe edebiyatın duygusal eğitimini dışlamamalıdır; şiirsellik polise, politik alana yeniden çağrılmalıdır.

Sonuç

Rorty ve Nussbaum edebi anlatıların siyasi ve ahlaki önemini başat kabul eder. Her ikisi de eserleriyle edebiyat eleştirisi ile felsefe ve siyaset arasında keskin bir ayrım yapılamayacağını gösterir. Her iki kuramcı da aslında edebiyat alanına, edebiyat eleştirisine biraz kendi alanlarında yaşadıkları hayal kırıklıklarından yönelmiş gibidir. Günter Leypoldt⁵⁶ Rorty ile Nussbaum'ın felsefi alanla sorunlu ilişkisini bir "ailevi benzerlik" olarak ifade eder çünkü her iki filozof da felsefi soruşturmanın temellendiği "ahlaki akıl" fikrinin tikelliklerden, insani duygulardan ya da bağlamlardan ayrı kavranmasına karşı koyarlar.

Edebi metinlerin "biz"deki sevgiyi, ilişkiselliği açığa çıkardığını belirten Nussbaum edebi anlatılarla ahlaki alan arasında adeta zorunlu olan ilişkinin "Kişi nasıl yaşamalı?" sorusuyla anlam kazandığını, bu sorunun evrensel anlamda ahlaki ödevimizin ne olduğunu soran bir etikle ya da kişisel faydalarımızı maksimize etmeye çabalayan faydacı hesapçılıkla aynı zemini paylaşmadığını belirtir. Kantçı etik, ahlaki edimleri insanların diğer yaşamsal edimlerinden adeta koparmakta, faydacı yaklaşımda ise tüm tercihlerimiz ve edimlerimiz belli bir sonuca, faydaya indirgenmektedir.⁵⁷ Bizlerin başkalarıyla birlikte "iyi" yaşamamızın yollarını ararken edebi anlatıların renkli ve derinlikli dünyası ile zenginleşip doğru yolu bulacağımız bellidir. Edebiyatla etiğin ilişkiselliğini savunan Nussbaum bu ilişkiselliğe itirazları da anlar. Edebi metni konu alan ahlaki eleştiri edebi anlatıların giriftliği karşısında dogmatik ve basit kalmakta, edebi metinlere ahlaki normlara ilişkin kıstas konulunca edebi eserlerin karmaşıklığı ve derinliği ister istemez kaybolmaktadır. Bu nedenle aslında hepimiz "siyasi" ya da "ahlaki" kaygılarla oluşturulmuş çoğu zaman ısmarlama olan metinlerin iticiliğini biliriz. Öte yandan Nussbaum, edebi-etik ilişkiselliğini felsefi alandan eleştirenleri de anlar. Kimilerine göre estetik alan ile pratik yaşam aynı değildir. Bu nedenle edebi bir metin ancak başka metinlerle

⁵⁵ A.g.e., *Reading for Life*, s.166

⁵⁶ Günter Leypoldt, "Richard Rorty's Literary Criticism and the Poetics of World-making", *New Literary History*, 2008.

⁵⁷ Martha Nussbaum, "Perceptive Equilibrium: Literary Theory and Ethical Theory", Hagberg, Garry L. and Walter Jost (der.), *A Companion to the Philosophy of Literature*, Blackwell Publishing, 2010, s.245

kıyaslanabilir, yoksa pratik yaşamla değil.⁵⁸ Oysa tıpkı Nussbaum gibi Rorty de yaşam pratiklerimize ilişkin bakış açımızı değiştirmemizi salık verir. Yaşam pratiklerimiz, yani tikelliklerimiz en iyi edebi tahayyül içinde canlandırılır.

Dolayısıyla edebi tahayyülün önemi berraklaşmaktadır. Rorty'ye göre dayanışma "başka insanların acılarının ve yoksunluklarının tikel ayrıntılarına duyarlılığımızı artırmamız sayesinde" ulaşacağımız bir durumdur.⁵⁹Artık toplumsal değişme ve ilerlemenin yolu dinsel ya da bilimsel öğretilerden, felsefi, siyasi ya da ahlaki "kuram"dan değil, edebi anlatılardan geçmektedir. Bu anlatısallık gndelikliğin çeşitli formlarını da alabilir stelik.

Demek ki mesele en incelikli kuramları üretmek, en büyük insani sorunları en yüksek felsefi soyutlama ve iktidar analizi ile ortaya koymak ve bilimselliğinden kuşku duymadığımız yetkinliklerle söz ve söylem üretmek değildir. Mesele anlatılan hikayenin bizim hikayemiz olduğunu yine bizim kendimizin okuduğu, yaşamsal tikelliklerimizi ve duyarlılıklarımızı tutkuyla ele alan ve bizi zalimlik, adaletsizlik ve eşitsizlikler konusunda uyaran metinlerle kendimizin keşfetmesi ve altruistik davranmaya kendimizin yrekteen ynelmemizdir. İşte o zaman "Nasıl yaşamalıyız?" sorusunun hem "biz" olarak hem "ben" kalarak derinlikli yollarını bulabiliriz.

⁵⁸ Martha Nussbaum, "Reading for Life", *Yale Journal of Law and Humanities*, 1989, s.166

⁵⁹ Richard Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, Ayrıntı, İstanbul, 1995,s.19

KAYNAKÇA

- Brodsky, Garry. "Rorty's interpretation of pragmatism." *Transactions of the Charles S. Peirce Society* (1982): 311-337.
- Burns, Anthony (2013), "Nussbaum, Cosmopolitanism and Contemporary Political Problem", *International Journal of Social Economics*, 40 (7):648-662.
- Claassen, Rutger ve Marcus Düwell (2013), "The Foundations of Capability Theory: Comparing Nussbaum and Gewirth", *Ethical Theory and Moral Practice*, 16: 493-510.
- Eskin, Michael (2004), "Introduction: The Double 'Turn' to Ethics and Literature?", *Poetics Today*, 25 (4):557-572.
- Falomi, Matteo (2014), "Perfectionism and Perceptive Equilibrium: Cavell and Nussbaum on Style and Ethical Method" *Journal of Philosophical Research*, 39:1-17.
- Feher, Istvan (2013), "Aspects of Rorty's Legacy: Pragmatism, Hermeneutis, Politics", *Philobiblon*, 18 (1):58-67.
- Fesmire, Steven (1999), "Morality as Art: Dewey, Metaphor, and Moral Imagination", *Transactions of the Charles S. Peirce Society*, 35 (3): 527-550.
- Gasper, Des (2006), "Cosmopolitan Presumptions? On Martha Nussbaum and her Commentators", *Development and Change*, 37 (6):1227-1246.
- Goodin, Robert E. ve David Parker (2000), "Symposium on Martha Nussbaum's Political Philosophy", *Ethics*, 1: 5-7.
- Gross, Neil, (2003), "Richard Rorty's Pragmatism: A Case Study in the Sociology of Ideas", *Theory and Society*, 32(1):93-148.
- Grossman, Kathryn M. (1994), *Figuring Transcendence in Les Miserables: Hugo's Romantic Sublime*, ARS, New York.
- Harpham, Geoffrey G. (2002), "The Hunger of Martha Nussbaum", *Representations*, 77: 52-81.
- Kalin, Jesse (1992), "Knowing Novels: Nussbaum on Fiction and Moral Theory", *Ethics*, 103 (1): 135-151.
- Kearney, Richard and James Williams (1996), "Narrative and Ethics", *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes*, 70: 29-61.
- Kerr, Eric T. ve J. Adam Carter (2015), "Richard Rorty and Epistemic Normativity", online baskı, 1-22.
- Kwiek, Marek (1998), "After Philosophy: The Novelist as Cultural Hero of Modernity? On Richard Rorty's New Pragmatism", *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, 92:77-96.
- Landy, Joshua (2004), *Philosophy as Fiction: Self, Deception and Knowledge in Proust*, Oxford University Press, Oxford ve New York.
- Llanera, Tracy "Morality by Words: Murdoch, Nussbaum, Rorty", *Budhi: A Journal of Ideas and Culture*, 2014, 18.1: 1-17

- Leyboldt, Günter (2008), "Richard Rorty's Literary Criticism and the Poetics of World-making", *New Literary History*, 39(1):145-163.
- Machan, Tibor (1996), "Indefatigable Alchemist: Richard Rorty's Radical Pragmatism", *The American Scholar*, 65 (3):417-424.
- Mahon, Aine (2014), "Style and Philosophy in Martha Nussbaum and Henry James", *Journal of Philosophical Research*, 39: 409-420.
- May, Brian (1993), "Neoliberalism in Rorty and Forster", *Twentieth-Century Literature*, 39 (2): 185-207.
- Mulhall, Stephen (2008), *The Wounded Animal: JM Coetzee and the Difficulty of Reality in Literature and Philosophy*, Princeton University Press, Princeton.
- Mulhall, Stephen (1994), *Stanley Cavell: Philosophy's Recounting of the Ordinary*, Oxford University Press, Oxford.
- Nussbaum, Martha (2013), *The Therapy of Desire: Theory and Practice in Hellenistic Ethics*, Princeton University Press, Princeton.
- Nussbaum, Martha (2012), *The New Religious Intolerance: Overcoming the Politics of Fear in an Anxious Age*, Harvard University Press, Cambridge.
- Nussbaum, Martha (2010), "Perceptive Equilibrium: Literary Theory and Ethical Theory", Hagberg, Garry L. and Walter Jost (eds.), *A Companion to the Philosophy of Literature*, Blackwell Publishing.
- Nussbaum, Martha (2009), *Hiding from Humanity: Disgust, Shame and the Law*, Princeton University Press, Princeton.
- Nussbaum, Martha (2003), *Upheavals of Thought: The Intelligence of Emotions*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Nussbaum, Martha (2001), *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*, University of Cambridge, Cambridge.
- Nussbaum, Martha (1999), *Sex and Social Justice*, Oxford University Press, Oxford ve New York.
- Nussbaum, C. Martha (1995a), *Poetic Justice: The Literary Imagination and Public Life*, Beacon, Boston.
- Nussbaum, Martha (1995b), "Poets as Judges: Judicial Rhetoric and the Literary Imagination", *The University of Chicago Law Review*, 62(4): 1477-1519.
- Nussbaum, Martha (1995c), "The Window: Knowledge of Other Minds in Virginia Woolf's "To the Lighthouse", *New Literary History*, 26 (4): 731-753.
- Nussbaum, Martha (1992), "Human Functioning and Social Justice: In Defence of Aristotelian Essentialism", *Political Theory*, 20(2): 202-246.
- Nussbaum, Martha (1991), "The Literary Imagination in Public Life", *New Literary History*, 22:877-910.
- Nussbaum, Martha (1990) *Love's knowledge: essays on philosophy and literature*, New York: Oxford University Press

- Nussbaum, Martha (1989), "Reading for Life", *Yale Journal of Law and Humanities*, 1 (1):165-180.
- Nussbaum, Martha (1988), "Narrative Emotions: Beckett's Genealogy of Love", *Ethics*, 98 (2): 225-254.
- Nussbaum, Martha (1983), "Flawed Crystals: James's The Golden Bowl and Literature as Moral Philosophy", *New Literary History*, 15 (1):25-50.
- Outka, Gene ve Reeder, John P. (ed.) (1992), *Prospects for a Common Morality*, Princeton University Press, Princeton.
- Raeber, Michael I. (2013), "The Art of Democracy—Art as a Tool for Developing Democratic Citizenship and Stimulating Public Debate: A Rortyan-Deweyan Account", *Humanities*, 2: 176-192.
- Rigsbee, David (2008), "Rorty from a Poet's View", *New Literary History*, 39 (1):141-143.
- Robbins, Bruce (2011), "Is Literature a Secular Concept? Three Earthquakes", *Modern Language Quarterly*, 72 (3):293-317.
- Rorty, Richard (2008), "Texts and Lumps", *New Literary History*, 39 (1):53-68.
- Rorty, Richard (2001), "Redemption from Egotism: James and Proust as Spiritual Exercises", *Telos*, 3(3): 243-263.
- Rorty, Richard (1995), *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, Ayrıntı, İstanbul.
- Rorty, Richard (1992), "The Priority of Democracy to Philosophy", Outka, Gene ve Reeder, John P. (ed.) (1992), *Prospects for a Common Morality* içinde, Princeton University Press, Princeton.
- Tartaglia, James (2010), "Did Rorty's Pragmatism Have Foundations?", *International Journal of Philosophical Studies*, 18 (5): 607-627.
- Tütüncü, Koray (2013), "Zalimliği Hoşgörmemek: Judith Shklar'ın Siyasi Liberalizmini Yeniden Düşünmek", *Doğu Batı*, 66:103-119.
- Worth, Sarah E. (2008), "Storytelling and Narrative Knowing: An Examination of the Epistemic Benefits of Well-Told Stories", *Journal of Aesthetic Education*, 42 (3): 42-56.

Koray TÛTÛNCÛ-Fatma TÛTÛNCÛ